

УДК: 347.6

СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАПОВІТОМ: ПОНЯТТЯ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Коваленко Інна Анатоліївна,

к.ю.н., доцент

Вакеріна Анна Віталіївна

студентка

Київського Національного університету

технологій та дизайну

м. Київ, Україна

Анотація: Визначено поняття, основний зміст, форму спадкування за заповітом. Подано загальну характеристику спадкування за заповітом.

Також розглянуто історичний момент спадкування від часів Римської імперії та римського права. Наведені правові аспекти спадкування за заповітом. Правовий статус заповіту та його критерії, процедура складання та виконання.

Ключові слова: заповіт, форма заповіту, спадкування, нікчемність, правові аспекти, правовий статус.

Основний текст. Спадкування за заповітом - це процес передачі майна померлої особи (спадкоємця) іншим особам (спадкоємцям) відповідно до волі померлої, вираженої у заповіті. Заповіт є юридичним документом, у якому особа визначає, яким чином має розподілитися її майно після смерті.

Отже, маючи заповіт від власника ми виконуємо його право на розпорядження своїм майном.

Заповіт – є особливим видом правочину і може містити інші розпорядження немайнового характеру. Право на заповіт має фізична особа з повною цивільною дієздатністю.

Заповіт повинен складатися особисто заповідачем. Вчинення його через представника не допускається, навіть якщо це родич.

Розглянемо загально спадкування за заповітом.

Зміст заповіту: заповіт має описувати все майно, що належить спадкодавцю; мати перелік спадкоємців; частину або вид майна (рухоме, нерухоме), що за волею заповідача повинні перейти до кожного із спадкоємців; також майно може бути заповідане тільки у власність (однак заповідач може покласти на спадкоємця, до якого переходить, зокрема, житловий будинок, квартира або інше рухоме чи нерухоме майно, зобов'язання надати іншій особі право користування цим майном або певною його частиною); може мати заповідальне розпорядження (за бажанням).

Заповідач не може позбавити права на спадкування осіб, які мають право на обов'язкову частку у спадщині.

Наприклад: У Швейцарії правом на обов'язкову частку у спадщині наділені низхідні родичі спадкодавця, його батьки та вдова (вдівець). Позбавити спадкоємця права на обов'язкову частку у спадщині можна, однак за умови, що він учинив злочин щодо спадкодавця чи його близьких родичів або грубо порушив обов'язки, покладені на нього законом щодо спадкодавця та його сім'ї [2, с. 67-68].

Цивільний Кодекс передбачає загальні вимоги до форми заповіту, який має бути: він має бути складений письмово, із зазначенням місця та часу його складання; має бути особисто підписаний заповідачем або особами, передбаченими ст.207 ЦК; та посвідчений нотаріусом або іншими посадовими, службовими особами, зазначеними у статтях 1251-1252 ЦК [1]. Порушення зазначених вимог до форми заповіту тягне за собою його нікчемність (ст. 1257 ЦК).

Але, в той же час, необхідно зазначити, що Верховною Радою України 17 грудня 2009 р. був ухвалений Закон «Про приєднання України до Конвенції про колізії законів, які стосуються форми заповітів». Цим законодавчим актом Україна приєдналася до вказаної Конвенції із застереженнями до ст. 9, 10 та 12. Зокрема, згідно зі ст. 10 Конвенції, Україна залишає за собою право не визнавати заповіти, вчинені громадянами України в усній формі, крім тих, що вчинені за виняткових обставин. Проте, наразі, норма про усну форму заповіту

не знайшла свого відображення в ЦК України. Отже, виходячи з вищевикладеного, можемо зробити висновок, що Україна зробила застереження щодо визнання заповітів, вчинених у усній формі й, таким чином, діє тільки одна законодавчо закріплена форма заповіту – письмова, яка легалізується шляхом її нотаріального посвідчення. [3]

З історичної точки зору спадкування за заповітом з'явилося після спадкування за законом.

Спадкування ж за заповітом, що набуло пізніше дуже широкого застосування, у найдавнішу епоху не практикувалося. У загальному вигляді спадкове право України, та й усіх країн романо-германської правової сім'ї, своїм існуванням значною мірою завдячує римському праву, що вперше сформулювало й послідовно провело думку про універсальний характер спадкового правонаступництва [4].

А далі: перші згадки про спадкування на українських землях з'являються в письмових джерелах княжої доби IX - XII ст. Серед них важливе місце посідають церковні та княжі устави (установи), уроки, договір між греками і Руссю (874 р.), збірник права «Руська правда». Так, за безпосередньої участі Ярослава Мудрого була створена перша збірка правничих актів, яка дістала назву «Руська правда». Вона містила традиції церковного суду і княжої влади, карного права, сімейні (родові) звичаї, право спадкування та моральні засади в суспільстві.

Редакція «Руської правди» базувалася на церковних і княжих уставах та вікових звичаях народу. Широкі міжнародні зв'язки київської княжої влади не виключали вплив і рецепцію окремих приписів візантійського права.

Правові аспекти спадкування за заповітом:

Основними принципами та правилами, регулюючими спадкування за заповітом виступають:

1. Принцип свободи волі: Заповіт дає можливість фізичним особам розпоряджатися своїм майном після смерті за власним бажанням та волею.
2. Принцип диспозитивності: У заповіті фізична особа може

встановлювати розпорядження щодо свого майна в межах закону відповідно до власних уподобань.

3. Принцип легальності та дійсності: Заповіт повинен бути складений відповідно до вимог закону та бути дійсним, тобто він повинен бути правомірним та виконуваним.

4. Принцип рівноправ'я спадкоємців: У законодавстві можуть бути встановлені обмеження щодо розпорядження майном, зокрема заборона позбавлення від спадщини деяких категорій спадкоємців (наприклад, дітей).

5. Принцип додержання законних часток: У деяких юрисдикціях закон встановлює частки спадкування для певних категорій спадкоємців (наприклад, дітей), які не можуть бути позбавлені спадкування в заповіті.

6. Принцип недоторканності заповіту: Заповіт може бути змінений чи скасований лише за деяких умов, які закріплені в законодавстві.

7. Принцип додержання форми та процедур: Заповіт повинен бути складений у відповідності з вимогами закону та відповідними процедурами, щоб бути визнаним дійсним.

Правовий статус заповіту та його основні вимоги:

1. Дійсність та відповідність законодавству: Заповіт повинен бути складений дійсною фізичною особою за відповідних умов, відповідати вимогам законодавства щодо форми, змісту та процедур.

2. Дорослість та психічна компетентність: Особа, яка складає заповіт, повинна бути повнолітньою та мати належний рівень психічної компетентності в момент складання заповіту.

3. Свобода волі: Заповіт повинен бути складений за власним вільним бажанням особи без будь-якого примусу або впливу з боку інших осіб.

4. Формальні вимоги: Закон може встановлювати певні формальні вимоги до заповіту, такі як обов'язкове його письмове оформлення, підписання та свідоцтво свідків.

5. Його чіткість та однозначність: Заповіт повинен бути викладений чітко та зрозуміло, без двозначностей або неоднозначностей, щоб уникнути спорів та

непорозумінь при його виконанні.

6. Відсутність конфлікту інтересів: Заповіт не повинен суперечити законодавству або порушувати права третіх осіб.

Процедура складання та виконання заповіту:

В Україні процедура складання та виконання заповіту регулюється Цивільним кодексом України, Законом України "Про нотаріат" та іншими відповідними нормативно-правовими актами. Складання заповіту:

Спочатку визначення бажань та розпоряджень: Особа, яка має намір скласти заповіт, визначає свої бажання щодо розпорядження своїм майном після смерті. Далі, підготовка документа: Заповіт може бути складений в письмовій формі за допомогою нотаріуса або самотійно. Якщо заповіт складається самотійно, він повинен бути відповідно підписаний та підтверджений. Після чого відбувається засвідчення нотаріусом (опціонально): Заповіт має бути засвідчений нотаріусом для підвищення його дійсності та відповідності закону.

Виконання заповіту:

Після смерті особи, яка склала заповіт, настає час виконання його вказівок.

- Отримання доступу до заповіту: Законні спадкоємці або виконавці заповіту мають право на отримання доступу до документа та ознайомлення з його вмістом.

- Виконання розпоряджень: Уповноважені особи виконують розпорядження, вказані в заповіті, щодо розподілу майна або інших пунктів.

Можливі спірні ситуації та судові процедури:

- Спори щодо дійсності або виконання заповіту: У разі суперечок або непорозумінь стосовно заповіту можуть виникати судові процедури для вирішення спорів.

Висновок. Спадкування за заповітом відбувається з волі спадкоємця, складеної письмово і особисто підписаної. Є певні правві аспекти спадкування та процедура складання і виконання заповіту. Наявність заповіту регулює

розпорядження майном(бо в іншому випадку відбувалось би спадкування за законом) і відповідність чинному законодавству України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Цивільний кодекс України від 2003р. № 435-IV. Поточна редакція від 08.03.2024 року.
2. Кухарев О.Є. Спадкове право України : навчальний посібник. Київ : Алерта, 2013. 328 с.
3. Січко, Д., & Фурса, А. (2019). Форма заповіту: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Молодий вчений*, 2 (66), 585-589.
4. Середницька І.А. Історико-правовий аспект розвитку спадкового права в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. Вип. 21. С. 33-34.